

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 24. ОКТОБРА 1893.

ПЕСНИШТВО

СРПКИЊО, СЕЈО МИЛА!

Често у дугој ноћи шетам по страном свету,
И пијем мирис мио његових цветних доља,
И својом грубом руком пресадиш гдекоји цветак
У наша дивља поља.

И занет чаробном бојом цветића кога плавог,
Па коме трепте нежно капљице росе сјајне,
Преносим цветак овај у наша далека поља
Са плаве реке Рајне.

Бери

Кад минеш крај тог цветка, Српкињо, сејо мила,
И кад те мирис његов из твога сна пробуди,
Не дижи гордо главу, узбери цветак овај
И њиме кити груди!

И ако у твом срцу станује туга тешка,
Отвори срце своје мирисном овом цветцу:
Он знаде шта је туга, јер и он тихо вене
У туђем, страном свету.

С. Д. Мијалковић

ПЕСМА О ТИГРУ*)

МАЛАЈСКА БАЛАДА

Дошо човек,
Дошо тигар;

Човек гладан,
Тигар гладан.

Тражи човек:
Камо воћа?

Тражи тигар:
Дајте меса!

Не остаде —
Само мрва,

Мрве воћа,
Мрве меса.

Јео човек,
Јео тигар, —

Човек воћа,
Тигар меса.

Благоје Бранчић

УТЕХА

Мани га нек иде куд га жеља вуче,
Несретно девојче! Он не схваћа јада,
Нит је чуо, кад ти за њим срце пуче
И прокана сузом, коју лијеш сада.
Ах, туга је авет, што румен испија

Са живих образа. Зар да се угаси
Боја ливног цветка, ког је зора тија
Брижно неговала, да тобом украси
Башту овог света?... Љубио те пије:
К'о лептирак, који с цвета на цвет слета,

*) Колико наше познавање допире, овој и овакој балади не ће бити сличне ни у читавој светској књижевности. Тако је кратка а језгровита, мањкава а јасна, проста а лепа, па трагичан свршетак..., да све одговара захтевима појетике.

Преводилац.

Он заљубљен беше, док сласт не испије —
 Ти му драга беше, али никад света.
 Остави га, злато, па опет заруди
 К'о слика, која се из маште развила,
 Оплођена жељом у пламених груди',

Беч, 17 октобра 1893

Чаробна к'о звезда, као зора мила,
 Буди као тиче тугом нетакнута,
 Не одби ми руку, што ти сузе брише —
 Ах, да ти увенеш, та несрећа љута
 Ојадиће многе — а мене највише...

Ленскій

СРЕЋАН ПУТ!

(ЈЕЛИСАВЕТА КУЛМАН)

Срећан пут вам, ластавице!
 Пожурите једна другу,
 Вините се смелим летом
 Убавоме топлом југу.

Како бих се и ја радо
 Придружила вашем лету:
 Да хиљаду чуда видим
 По пространом, белом свету.

Ну, ма какве чари биле
 На том путу, у туђини,
 Ја бих опет назад дошла
 Својој милој домовини.

Бери

С. Д. М.

ЕЛЕКТРА

ТРАГЕДИЈА ОД СОФОКЛА

С ГРЧКОГА ПРЕВЕО А. ПИСАРЕВИЋ

(Наставак)

ДРУГИ ЕПИСОДИЈОН

(Из двора долази *Клитемистра* с ропкињама и жртвеним даровима и приносима)

Клитемистра и *пређашњи*

Клитемистра

Опет се врзеш, као што видим,
 Овуда; велиш: Егиста нема,
 Да те по вас дан држи у шкрипцу,
 Да га пред двором ту не срамотиш;
 А сад, кад њега нема код куће,
 На мене не ћеш ни да с' осврћеш;
 Пред многим светом непрестано ме
 Грдиш и велиш, да сам бестидна
 И против правде да владам овде,
 Презирућ' тебе и што је твоје.
 Ја никог никад презрети не ћу,
 А с тобом за то поступама гадно,
 Што и ти гадно за мене кажеш.
 Ти имаш једини изговор само:
 Да сам ти оца убила мучки.
 И јесам, заиста; то добро знадем,
 А не ћу никад ни порицати.
 Правда га узе, не само ја,
 Њој си требала и ти помоћи,
 Да си се знала паметно владат'.

Баш тај твој отац, што га свеђ жалиш,
 Од свију Грка сам је пустио,
 Да ти рођену сестру жртвују,
 А неје к'о отац са мном жалио,
 К'о што сам ја мати њезина.
 Но што му драго. Ал' кажи само,
 Ко ме за љубав он њу жртвова?!
 Да ли Грцима, велиш, за љубав?
 Та они несу имали права
 Убити моју рођену кћер.
 Или је ваљда за љубав брату
 Жртвова моје и своје дете?
 Па зар ми неје требао за то
 Рачуна дати и бити кажњен?
 Та двоје деце зар неје имо
 И онај брат му Менелај славни;
 Па пре је требало да једно од њих
 У место моје кћери погине,
 К'о деца оца и матере,
 Због које и беше покренут поход;
 Или је ваљда Ад моју децу
 Волео уграбит' него њезину?
 Или је ваљда злогласни отац
 Волео децу Менелајеву,
 Него ли моју и своју децу?

WWW.UNILIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА
 БИБЛИОТЕКА

Зар неје то луд и зао отац?
 Ја тако мислим, ма да ти не;
 А и она би, што је умрла.
 Да проговори, исто то рекла.
 Но ја се опет ништа не кајем
 Због оног, што се до сада збило;
 А ако мислиш, да зло говорим,
 Истину познај, п' онда ме кори!

Електра

Још ћеш сад рећи, да сам ја прва
 Вређала тебе, п' онда ти мене;
 Но допусти ми, да право кажем
 О мртвом оцу и сестри својој!

Клитемистра

Па допуштам ти. Да с' увек тако
 Заподевала разговор са мном,
 Не бих те никад грдно карала.

Електра

Казаћу дакле. Признајеш да си
 Убила оца. Да грозне речи!
 Било то с правом или не било,
 Ја ћу ти рећи, да носи с правом
 Убила, већ те наговорио
 Зликовац, с којим проводиш век сад.
 А Артемиду, богињу лова,
 Запитај за што неје послала
 У Аулиду силне ветрове?
 Ја ћу ти рећи, јер не приличи
 Богињу за то питати сада.
 Мој отац једном, к'о што сам чула,
 Весео беше у лугу њену,
 Па испред ногу поплашио је
 Неког шареног рогатог јелена,
 Убио га је и радово се,
 Па у тој шали нешто је реко.
 То би неправо Летиној кћери,
 Те Ахејцима не даде даље,
 Док неје отац за оног звера
 Једнако вредну принео жртву:
 Рођену своју кћерку из двора;
 Тако је она постала жртвом.
 Другог спасења војсци не беше,
 Пошла у Троју ил' кући патраг.
 Много се томе он противио,
 И тек присиљен једва је присто,
 Те ћерку своју на жртву дао,
 А не за љубав Менелајеву.
 Па да је по твојим речма и хтео
 Ономе љубав ту учинити,
 Зар баш од твоје мораде руке
 За то умрети? По каквом праву?
 Пази да људима таково право

Не делиш, јер ћеш и себи сама
 Нанети зло, па ћеш се кајати.
 Та кад би хтели убиство убиством
 Светити, ти би умрла прва,
 Кад би се само ишло на правду.
 Али се чувај лажне извине.
 Но ако хоћеш, кажи ми само.
 Што чиниш тако ужасна дела:
 Суложница си томе убици,
 С киме си мога оца убила,
 И сада с њиме и децу рађаш,
 А праву своју децу рођену,
 Од законитог брака, одбијаш.
 Како бих могла то похвалити?!
 Ил' ти је и то отштета за кћер?!
 Гадно је тако што и казати.
 Неје ни лепо због кћери да се
 Удаш за тога душмана љутог.
 Ал' опомена теби не вреди
 Јер ти већ свугде и на сва уста
 Говориш, да те ми као матер
 Ружимо. А ти, к'о што ја мислим.
 Више си тиранка за нас нег' мати.
 Доказ је томе мој бедни живот,
 Јер ја од тебе и мужа твога
 Подносим вазда грдне невоље;
 А брат ми Орест на другој страни,
 С муком истргнут из твојих руку,
 И сам се пати мучним животом.
 Па много си ме пута кривила,
 Да њега теби за осветника
 Ја храним тамо у туђој земљи.
 Заиста, само кад бих то могла,
 Учинила бих, то знај зацело.
 Не марим, кажи ето свем свету,
 Како год хоћеш, оговори ме,
 Ил' да сам рђава или брбљава,
 Ил' да сам огрезла у бестидности.
 Ако сам така зла починила,
 Ни мало не ћу род твој баљати.

Хор

Видим је гневну. А да л' Електра
 Имаде право, ова не хаје.

Клитемистра

А што да хајем за њу, која ме
 К'о своју матер толико хули.
 Па још у томе веку? Зар мислиш
 Да не би без срама свашта учинила?

Електра

Да ме је од тога срамота, знај,
 Ма да ти мислиш, да неје;
 Увиђам да то, што сада чиним,

Не доликује мојему веку.

Ал' твоја обест и гадна дела
Силом ме гоне да тако чиним.
Срамом се срамна дела науче.

Клитемистра

Створе бестидни! Моје ти речи
И моја дела слободу дају,
Да много можеш брбљати само.

Електра

Ти брбљаш, ја не; ти делаш тако,
А за делима долазе речи.

Клитемистра

Ал' тако ми дичне Артемиде!
За ту бестидност хоћеш платити
Само док дође Егиста натраг.

Електра

Видиш? Већ те савладо гнев,
Допустила си, да ти све кажем,
А опет не ћеш да ме саслушаш.

Клитемистра

Кад сам допустила, за што ми не даш,
Да мирно принесем побожну жртву?

Електра

Ето па жртвуј; немој мој језик
Да кривиш, не ћу више говорити!

Клитемистра (једној од својих ропкиња)

Додај ми ти, што си најближа,
Жртву од сваковрснога плода,
Да богу овом молитве шаљем,
Нека ме овог опрости страха.
Услиши мене, милостив Фиве,
Са тајном, смерном молитвом мојом,
Јер не говорим међ' пријатељима,
Па с тога не могу све ти искасти,
Кад ми је ова сад близу мене,
Па ће с омразом и опадањем
По граду разнети ништаве гласе.
Ал' ми услишај, што ћу ти рећи:
Прошле сам ноћи два сна уснила,
И неке појаве вид'ла у њима;
Ако су, Фиве, појаве добре,
Дај, да се оне што пре испуне;
Ако су на зло, дај их злотвору!
Ако ли ко год из овог добра
Преваром хоће да ме истера,
Не дај, него ме одржи 'вако
Да живим мирно без сваког врѣда,
Да владам двором Атрејевића
И к'о краљица да носим скиптар
С пријатељима, које сад имам,
Да дане живота весело трајем,
А деца моја, што их сад имам,

Да ми не буду љути душмани,
Милостив буди, о, Аполоне!
Дај свима нама, што те молимо!
Друго све, што сам у срцу својем
Сад прећутала, ти к'о бог знаш;
Јер они, које силни Див роди,
Ваља да знају и виде све.

Васпитач (долази) и *прећашљи*.

Васпитач

О, непознате жене! Воло бих
Знати, да ли су ово зацело
Двори Егиста, краља овдашњег?

Хор

То су, о странче! Погодио си!

Васпитач

Ако с' не варам, ово ј' госпођа
Краљица, јер јој лик је краљевски.

Хор

Без сваке сумње она је то.

Васпитач

Здраво, краљице! Доносим, ево,
Угодне гласе теби и Егисту
Од пријатеља вашег једнога.

Клитемистра

Нек буду срећне те твоје речи!
Пре свега, драги, знати сам рада,
Ко те послао овамо к нама?

Васпитач

Важну вам јавља ствар из Фокиде
Фонотеј, ваш пријатељ стари.

Клитемистра

Какву то, странче? Реци нам, дед!
Од пријатеља су, знам, мили гласи.

Васпитач

Умро је Орест, у кратко кажем.

Електра

Ох мени јадници! Пропадох данас!

Клитемистра

Шта рече, странче? Немој њу слушат'!

Васпитач

Орест је умро, опет ти кажем.

Електра

Пропадох јадна, нема ме више!

Клитемистра (к Електри)

Свој посо гледај! (к странцу)

А ти ми, странче,

Истину кажи, како је умро?

Васпитач

За то сам и послан, казаћу све.
Дошао беше на тркалиште,
Где се сакупља јелински народ,

Да се надмеће за ловор-венац ;
 Па кад је телал гласити викно
 На трку, он је први изабран ;
 У сјају ј' изишо, свима за чудо.
 А кад је сходно својој лепоти
 У трку до свог стигао смера,
 Изиде славно с победним венцем.
 Но како да ти у кратко кажем
 Јуначка дела таква јунака ;
 Она су једина још невиђена.
 Но једно чуј : што год су у трци
 Решили суђе да се учини,
 У свему он је имо победу,
 Поздрављаху га као *Аргивца*,
 А име право Оресту му је,
 Син Агамемнона, што негда славну
 Јелинску војску скупио беше.
 Тако ј' то било. Ал' кад бог хоће
 Да кога казни, нај јачи да је,
 Од казни опет избећи не ће.
 Сутра дан кад се у рану зору
 Заврже трка на брзим коњ'ма,
 И он изиде с многим борцима.
 Међ њима беше један Ахејац,
 Једац Шпартанац, а два Ливијца,
 Сваки на челу свога двопрега ;
 Он беше пети на тесалским коњ'ма,
 Шести с етолским риђим ждребадма,
 А седми беше из Магнезије,
 Осми Енијац на белим коњ'ма,
 Девети из божанствене Атине,
 Десети беше из Вијотије.
 У ред стадоше, како их суђе
 Коцком на које место ставише,
 С колима, док се не зачу труба.
 Тад полетеше, викнув на коње,
 Тргоше узде, сав пут загрме
 Од лупе и силног колскога треса,
 А силна к небу диже с' прашина ;
 Сви се помешаше, а ни један
 Не заборави коња обости,
 Да само престигне другима кола
 И да коњ његов друге натфрче.
 Борцима по леђих и по точкових
 Пала је пена и коњска пара.
 Орест кадгод је дошо до ступа,
 О руб му увек очешао се
 Јаком главчином својих точкова,
 Десном је коњу попушто узде,
 А левом чврето беше затего.
 Још беху сва кола у правом правцу,
 Док бесна ждребад Енијанчева

Силом не јурну, врнув се натраг
 После већ шестог и седмог трка,
 Те се сударе чело у чело
 С баркејским колима ужасном силом ;
 У истој судби један на другог
 У тешком паду сурваше с' силно ;
 Од раздробљених кола комађе
 По целом крисојском пољу се расу.
 Чим то опази атински тркач,
 Вешто се изви из реда свију,
 Кола задржи, а њих пропусти,
 Да се у руљи трком заплету.
 Последњу трку гоњаше Орест,
 Па мислећи да ће сада крај бити,
 Поштеди коње и заустави.
 Но кад виде, да само још један
 На тркалишту остаде, оштро
 Викну на коње хитре и брзо
 По ушима их швићну канџијом,
 Те се гоњаху у истом реду,
 Испредњачујућ' час једац, час други.
 Са свима осталим срећно је трку
 Отрчо јадник чврето седећи'
 На чврестим кол'ма : но кад на лево
 Попусти узду и коњ му сави
 Те нехотице о крај од ступа
 Удари, преко сломи осовину,
 Он се стремкну са свог седишта,
 У разне кај'ше сав се заплете.
 Док је падао на земљу с кола,
 Коњи с' разбегну по тркалишту.
 А кад га народ виде да паде,
 Врисну, жалећи врсног младића,
 Који почини таква дела
 А сад га 'вака судбина снађе :
 Час страшно ногама о земљу тресне
 Час му се ноге издигну к небу,
 Док кочијаши с великом муком
 Читаву трку не задржаше
 И њега јадног не извукше
 Свега крвава и нагрђена,
 Да га ни један пријатељ његов
 Познао неје, кад га ј' видео.
 На ломачи га одмах спалише
 Те јадни пепео великог тела
 У малој урни донеше амо
 Фокидски људи по заповести,
 Да с' у очинској земљи сахрани.
 Тако ј' то било, светла краљице,
 Грозно ј' и чути, камо л' видети ;
 Што сам икада видео зала,
 То је највеће од свију било.

Хор

Ах, владалачка прастиара лоза
Сад се уништи сва из корена!

Клигеместра

Ох, боже! Шта ј' то? Да ли је срећа
За мене ил' је несрећа, ил' добит?!
Жалост је спасти се смрћу својих

Васиљач

Што те, краљице, то тако тишти?

Клигеместра

Мати бити тешка је задаћа,
Ма да претрпи какву увреду,
Никад не мрзи на своју децу.

Васиљач

Залуд смо дошли, к'о што изгледа.

Клигеместра

Опет не залуд. Како у залуд?
Кад ми доносиш извесне знаке
О смрти сина, који је давно
Отргнут од мојих груди и хране
И сад се налази у туђој земљи.
Кривио ме је, што сам му оца
Убила, па ми префаше љуто,
Да ће ми с' за то једном осветит',
Те за то несам дању ни ноћу
Слаткога сна могла имати:
Јер ми префаше будућност вазда,
Да ћу морати скоро умрети.
А сада данас тог страха нема
Нити од сина, а ни од кћери,
Која ми веће зададе јаде,
Живећ' у двору заједно са мнош,
Крв ми је пила из срца жива.
А сад ћу мирно уз њене претње
Опета моћи трајати дане.

Електра

Ајаох мени, јадници!
Никад не могу Оресте, стати
Оплакивати своју несрећу;
А мати још те и после смрти
Грдно опада. Ах, је л' то право?!

Клигеместра

Ти још не. Он је праведно прошло.

Електра

Ах! Чуј, осветнице скоро умрлог!

Клигеместра

Чула је она, што је требало,
Па је по правди и учинила.

Електра

Ругај се, јер си срећном постала.

Клигеместра

Ни ти ни Оресте не ћете више
Тој срећи моћи прекинути ток.

Електра

Ми пропадосмо, ти си спасена.

Клигеместра

Већу би, странче, имо награду,
Да си утишо ову брбљушу.

Васиљач

Не могу зар јоште отићи,
Ако је ово већ све у реду?

Клигеместра

Никако! Ни би пристojно било
Ни мени ни оном, који те послао;
Већ хајд' унутра, а њу остави
На пољу, нек оплакује своју
И својих драгих невољу тешку.

(Клигеместра и васиљач оду у двор)

(Наставиће се)

САН ФИЛИПА МУЖЈАКА

Господин Филип Мужјак био је савршено обичан човек, управо: нико и ништа. А од куд баш њему да се тако што присти? Ако Бог милостиви то не зна, онда бисмо само залуд прелиставали савовник поштоване госпођице Ленорман.

Замислите само... али хајд боље да вам испричам.

*

Као уважен је и врло заслужан човек у своме роду, а при том је пуки сиромашак и беспримерно поштен. Па као и ожењен је, и

жени му је име Велинка, а и деце имају сијасет. Па та Велинка је као непрестано болешљива. И живе наопако, управо рећи: чемерно; али им за то свето пошћење цвета на образу. Свет их жали, и они то опажају, али је ипак свакоме тугаљиво, да их потпомогне. А њима то опет није криво, јер као познају дух времена, у којем живе... И дан за даном пролази, а њихова невоља никако да прође. Она с њима леже, с њима устаје и прати им сваки корак. Најзад је као наступило очажан и критичан тренутак: он је изнемогао за

рад и сиротиња се ухватила у коштац с поштењем. Поштење је победило, али га је та победа као свалила у постељу...

И као лежи тако и горко очајава. Под њим је самртничка постеља. Осећа како му се нагло приближује смрт од тешке глади и мучне изнурености. И као често пута види ту своју смрт над својом главом. Слуша како шклоца зубима и сувим вилицама, види како измањује оштром косом врх њега, и при том му тешко пада, што је и рођен на овај жалосни свет. Тужна га мисао мори о јадној деци, о бедној жени, а себе га као ни најмање није жао. И при таком расположењу као призива жену к себи, да јој даде савета и утехе, почне да говори, али му се већ прве речи заустављају у грлу...

Једнога дана, кад му већ душа у подгрлац стиже, жена му се приближи. И као обрисавши му дланом хладан самртнички зној с чела, пољуби га. По том седе покрај њега, па му стаде љубити коштуњаве и мршаве руке, обливајући их горким сузама. А он, ма да је био у самртном заносу, ипак опази, да му је хтела нешто намерно да каже, и напрегне све силе, да самртне муке за тренутак утоли и стиша.

»Видим« — као рече му она после подужег устезања, јецајући — »да ћеш скоро милостивом Богу на истину... Шта ћемо и куда ћемо ми?« — и при том као покри марамом лице и бризну у плач.

А њега те речи као тако дубоко тронуше, да у том тренутку осети у себи нову снагу за нову борбу, за нове патње.

»Бог је...« — као поче он једва чујним гласом, али га ту и снага и глас издадоше, те клону и заплака горко.

Она је онесвешћена лежала на његовим коленима.

И касно у ноћ он се замучи с душом, а жена му као приведе голишаву, бледу и уплакану дечицу, да их последњи пут види. Кад настаде последњи тренутак, жена му утисну запаљену воштану свећицу у руку, те се он као опрости своје грешне и намучене душе; али, на велико чудо, не преста осећати.

Тога целога дана слушао је очајно заневање своје невољне Велинке и тужну писку несрећне сирочади свје. Срце му се цепаало, очи су му биле пуне суза, плакао би, али се при помисли, да се то мртвацу не пристоји, силом уздржавао.

Слуша по кући журбу, страшну и очајну журбу, и као присећа се узроку њену: ни паре кршене за собом није оставио, а смрт је у сиротињској кући много страшнија него и најнемилоснији егзекутор!

Први из јутра дође сусед, као неки сиромашан столар.

»Не плачите, госпа-Велинка, не кукајте! Бог је милостив... Нека су вам само дечица жива и здрава, све ће се то, у име божје, надокнадити...«

Теши он његову јадну Велинку.

»А јесте ли већ наручили сандук?« — настави благим и побожним гласом.

А Велинка као при том још више бризну у плач, устежући се да каже, да то нема чим да учини.

»Ако нисте« — опет ће сиромашни сусед гласом, пуним саучешћа — »онда ћу ја направити... Не ће коштати ништа; то је из љубави и поштовања према покојнику... а и из призрења према вашем јадном стању... баш су ми деца пре кратког времена читала господинов чланак о невољама нашег занатлиског сталеза... Е, ретки су такви људи...«

А Велинка као на то баш ни једне речи не прозбори; јемачно је била поражена племенитошћу тога убитог сиромашка.

Мајстор постоја, постоја, пуцкајући жглавкове на прстима, рече: »с Богом!« па оде на посао.

Велинка тек тада удари у плач и запевање, наричући тужно — да камен проплаче — како још има добрих људи на земљи и како их још није Бог баш са свим оставио.

А Филип као слуша те убиствене речи, срце му се стегло а суза му сузу сустиче, али као те сузе не капљу на поље, већ унутра, падајући на само срце...

Око по дне тога истога дана као дође читава група његових пријатеља. Велинка се уплашила од њихових цилиндара, богатог руха и крутог господског понашања, па сва ципти од некаква неодређена зазора.

Они с њом и нису много разговарали. Питали је само, је ли се покојник дуго борио с душом, шта је на послетку казао и је ли оставио какав аманет; казали јој, да се за сахрану ни мало не брине, јер се они већ побринули, а томе је и општина знатно припомогла; најзад јој рекоше и то, да ће тог вечера доћи, да поседе код мртваца.

Велинка им се на свему захвали и рече, да је сандук обећао сусед сиромашак. Томе се они веома зачудише, али ипак рекоше, да је наручен скупоцен сандук и да сиромашку ваља зарана јавити, да се узалуд не излаже трошку и труду.

По том су отишли, оставивши јадну Велинку готово смрзнуту од чуда и изненађења.

Филип је као све то слушао, па му беше и мило и жао, а нарочито му тешко паде, што се ама баш ни један не сети, да изјави сажаљење удвеленој љуби. »Мајковићу!« као помисли Филип у себи, »та ваљда јој није прето лицало, него је изгубила главу куће!«

И као господа дођоше те ноћи да поседе код мртваца. Било је ту свакојаких разговора, а највише књижевних, патријотских и хуманих, да је Филипа као од тога, и премда онако мртва, таква мука припала, да му је долазила на ум мисао, да скочи и да их све разјури, куд кога.

А сутра дан се као искупи цела варош, па чак и неки са стране покојникови пријатељи дођоше, да свечано испрате до вечне куће човека, који је умро од глади и сиротиње, презрен и заборављен.

У цркви је сам прота, после свечана опе-ла, говорио дугу и китњасту беседу, ређајући патње и невоље, са којима се покојник носио и хрвао кроз цео свој чемерни живот, а за тим је излагао врлине и заслуге покојникове, а нарочито заслуге на књижевном пољу.

И Филип то као слуша, а кожа му се јежи. Жали у дубини душе, што није кадар да се још једном роди, па да буде практичан и сувремено паметан човек.

На великој раскрсници говорио је председник општине, али са много више лепоте и допадљивости, поменувши, поред осталог, и заслуге покојникове на бојном пољу. »Божја је воља била« — рече председник на крају — »да нам најомиљенијега суграђанина и друга позове к себи у рајска насеља, оставивши нас, да за њим до смрти лијемо горке и неутешне сузе.«

Филипу се ово учини и одвећ смешно.

Кад су га са сандуком поред ископаног гроба спустили, онда као узе реч неки млад адвокат, и тако завитла високо и дубоко, да су сви грцали у сузама. »Данашњи кобни дан отрже нам из средине најважнијег грађанина. Над Србијом се гомилају густе и црне

облаци...« и по том настави све заносније и заносније, па најзад заврши речма: »А праштајући се на вечност с тобом, кличем ти из дубине тронуте душе: лака ти црна земља и мир пепелу твојем, велики покојниче!«

А Филип се као на ово сав тресао, плачући од смеха и јада.

И као затрпаше га па се разиђоше.

Од тога дана Филип је на своме гробу редовно и непрестано слушао само оно, што и после издисаја — слушао јаук, очајни јаук.

Али и то би као за неко време па се утиша, и једног дана осети, да га раскопаше и поред његова сандука спустише још један.

Као пун радозналости, Филип једног дана подиже прво поклопац са свога сандука, па онда и са тог другог. А у том другом лежи као његова Велинка, бледа, измождена и смршала као сушта авет. И као говори јој Филип што-шта, испуњен радошћу и иријатним изненађењем, а она се само смешка.

»А шта је с нашом сирочади, јадна моја друго?« — упитаће је Филип с болом у души. — »Нађе ли се каква братска рука, да их прихвати и изведе на пут?«

А Велинка се на то само смеје.

»Она је шенула памећу!« — као рече Филип у себи, гледајући је сумњиво.

И Велинка се опет само смеје, па као смејући се тако лудачки, најзад се зацени и сузе јој грунуше из очију, али крупне и бујне сузе.

»Милостивом Богу хвала« — рече несигурним гласом — »добро им је, врло добро им је... Има казамата, има проститута — има склоништа...«

* * *

У сну тренуци представљају године, а часови читаве десетине година, па и векове.

Као прошло је неко извесно време и млађе покољење овладало заостаском старијег. И Филип једног дана осети на своме гробу некакву журбу: нешто се лупа, теше и зида. Из дана у дан осећао је као све већи притисак неког непозната терета, и, замисливши се, дође до закључка: да му се споменик зида!

И не прође много времена, а тај споменик као би готов, и једног лепог дана открише га у присуству многобројна света. Говорено је том приликом много, ватрено и мудро, али се Филипу то чинило тако одвратно и тричаво, да их је у души проклињао, што му ремете

његов слатки гробни мир. И кад је последњи говорник почео дубоко-философски разлагати о томе, како се тече леп и вечан помен међу људма, рекавши на послетку: »Велики покојниче, заиста, ти си умро, али то је само привидна смрт; ти живиш и живећеш вечито у сећању благодарних синова свога народа!« — Филипу се страховито стужи и свест му мрче.

Разилазећи се као с тога тужног места, рећи ће један од присутних, јемачно ганут до дна душе извештаченим беседама врлих беседника:

»Штета! Отац тако велик човек, а син му ономад стрељан због више крвавих злочина!«

Нови Сад, октобра 1893

Код ових речи Филип прену, отвори очи и мал' није дрекнуо од — тако страшна сна.

*

Седећи у постељи будан и трезвен, и размишљајући потанко о тако ретку и чудновату сну, који му је, тако рећи, још ледбио пред очима, јадни се господин Филип Мужјак прекрстио и из свег срца је захвалио милостивом Творцу, што није никакав уважен, заслужан и славан човек, већ само грешни Филип Мужјак, који већ двадесет и толико година кречи пера и лиже мастило у канцеларији обична паланачког адвоката.

Чед. А. Поповић

ПОГРЕБ НА КАРПАТИМА

НОВЕЛА КАРМЕНЕ СИЛВЕ

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО Љ. МИХАЈЛОВИЋ

Стогодишњој шуми, у сред планине, ђаволски се снег игра. Узани кланац јечи од ветра; јеле шкрипе од невоље. Праховом и Дофтаном јури необузвано лед; стене се боре и ломе са страшном потмулом хуком.

Вода јури сва запенушена и мутна; у читавом се хаосу излива бујица као грдна река ужаса. Бесни вртлози ударају о речне окуке, а при сваком се удару земља угне; стене, јеле и букве, све то попушта и руши се а носи се не зна се куд. Где год је пагиб, види се водопад како пада у белој пени као киша од иња. Бране и насипи, производ рада и стрпљења људског, подигнути су као од сламке. Дофтански се мост, потресен, стропошта наскоро; тешки стубови сад су као каменчићи, скупљени руком детињом, а чврсти његови наслоји само су слаба трска.

Од великог се ветра тресу дрва. Повијају се, љуљају се па се наскоро види како су окренули корене облацима. Старе јеле, прамајке шуми, што нису попуштале јаким ветровима стотину и више година, сад и оне падају, затрпане у скоро снегом, што би га ветар нагрнуо.

Пусте љетње сељачке кућице по косама брежним дрхте на растављеним даскама, као да се боје да не буду скрхане јаким ветром. Па ипак зар ни једна кућица нема живе душе. Необичан се неки зрачак светлуца иза прозора, и ма да су окна затворена, немирно се пламен повија: помрачи се, љуљне се лево десно, бацајући на снег, који нагло пада, на

пољу где се мрак већ спустио, црвенкасте, малотрајне бразде.

Иста та светлост обасјава једно лице... лице... та снег на пољу није блеђи. Тамо, унутра лежи мртавац у отворену сандуку, једна женска, неисказано лепа, у вечном спу и узвишеном миру. Оне тако провидне ноздрве, оне чисте груди треба да су још живе. С времена је на време нека сенка миловала мраморне образе, као да су густе трепавице биле још отворене. Ах! вечно ће остати отворене, ни туга, ни жалост не ће им никад измамити сузу.

Ветар се окоми поновном снагом на ову шумску кућицу. Очајно шкрипање њено одјекивало је у ушима човека неког. Седео је на крај стола; главу наслонио на руке, нем, непомичан, очи упрло на мртаваца. Имао је племените и симпатичне црте а биће да је туђин. Очи и коса су му тамноплаве, уснице бледе, склопљене тако, као да не би требало да их више реч растави, као да је бескрајна туга свезала за навек та уста, која беху некада мила и насмејана.

Залуд је ветар дувао да их растави, залуд је тресао окна у оквирима бесном тутњавом, чело се овог човека не мрдну. Чак се не намршти ни онда, кад се воштанице, намештене на четир краја од сандука, стадоше повијати и лизати својим чађавим пламеном, као застрашено и жалосно.

С друге стране узаног ходника била је мрачна соба. По кад кад је пећ од цигаља избацивала варнице кроз рђаво затворена врата и рупице. Ватра је пуцкала и зујала заједно с ветром. Ту се разго-

варају у помрчини два детета, плашљиво приљубље-
ни једно уз друго.

— Бане, како фијуче ветар!

— Јесте, Мадо, носи душу наше мајке.

— Мислиш? А ја сам држала да ће дође анђе-
ли и узети је лагано, да је однесу на небо на сво-
јим крилима.

— Видиш, Мадо, анђели је не би никад нашли
овде. Ово је врло далеко. Зацело су ишли да је
траже тамо код наше куће, али мама није била тамо
и онда су послали ветар преко мора.

— Ветар се пење до мора, је ли, Бане?

— Јесте; то видим по облацима; јесте, али,
кажи ми, да ли ће бити тамо горе других анђела
да приме маму? Да ли ће знати која је?

— Анђели примају све душе. Они су за то та-
мо горе.

— А, да ли их посе добром Богу? Познаје ли
их све Бог.

— Познаје он сва своја створења.

— А, какав је баш Бог?

— Зар ниси видела у бабиној библији?

— Може бити; али сам заборавила.

— Зар се не сећаш оног старца, старог као де-
да, са великим, врло великим очима, белом брадом,
великом као облаци, и са широким огртачем? Сети
се, Мадо. Ја сам увек волео да бојим огртач; али
ми баба није допуштала јер нисам знао од каке
је боје.

— Треба да је плав.

— За што плав?

— Као небо, Бане.

— Ја мислим пре као ватра, као кад сунце за-
лази у море.

— Мислиш, Бане?

— Дабогме; само не знам тачно.

У том тренутку побесне ветар.

— Страх ме је! рече девојчица, приблијајући се
јаче уз брата, да им се коса мешала као два златна
повесма.

— За што се бојиш, драга Мадо? додаде дечак,
а и сам дрхташе.

Оба двоје су гледали у ватру а не смедоше обрну-
ти очију.

Девојчица је имала отворено плаве зенице као
вода у неком шумском извору; а брат њен азурно-
плаве као небо на југу. Обрве су им биле загасито-
гестенове боје а коса плава; и док је њена коса
додиривала својим витицама врат дечаков, лепршала
се његова у густим праменовима по сестриним пле-
ћима, прелазећи црни појас, којим је била везана
бела кецеља.

Била је тишина; наједаред Мада рече са свим тихо:

— Видела сам је, Бане.

— А ја сам је загрлио; ала је била хладна, тако
хладна, да не можеш замислити!

Док је говорио, очи му се раширише од туге па
се обрну к сестри.

— За што је човек хладац, кад умре, Бане?

— Што више не дише.

— Дакле, човек се загреје кад дише? Па ето ја
дишем а тако ми је хладно.

И плаве се очи задубише сањалачки у дубоко
размишљање, преливајући се у црним и зеленопла-
вим одсевима под утецајем мисли, као море под сен-
ком пролазних облака.

— Ти не ћеш умрети, је ли? узвикну дечак уз-
буђено.

И дигнувши својим малим и јаким ручицама витко
сестрино тело, стеже је страсно.

Па се обоје заплакаше, држећи се за руке, не
мрдајући, а не усудише се изаћи нити проћи поред
собе где је био мртац.

Ветар је тако јако дувао да нису могли више
говорити.

И нико, нико не дође да утеши сирочад.

На један пут чу се луна на вратима и тужно
лајање.

— То је Бити! повика Бан и отрча да отво-
ри врата.

Уђе енглески ловачки пас па се стаде умиљавати
око деце и цичати као човек. Бан га и Мада
загрлише, и наслонише плаве главице на његову то-
плу кожу те су сво троје заједно плакали.

Али се ова јецања губила у хуци ветровој, који
их по кад кад уђуткиваше. Тада би слушали како
хуји горњак; пас би се дигао, наћулио уши, набрао
обрве и гледао би право, укочено, ширећи ноздрва-
ма; па би опет легао да и даље тужи с малишама.

У кујни је крај огњишта очекивала бона кува-
рицу, која је отишла у Комарник за спрему. Сиро-
та бона беше подигла кецељу на лице па се клати
и нариче на румунском, немачком и мађарском —
јер је била из Трансилваније, где се говорила сва
три језика. Помињала је час своју изгубљену госпо-
ђу, час другу, која је без сумње пропала у овој ме-
ђави. Децу беше и заборавила.

Ватра се угаси, последњи пањ изгоре у пећи,
крај које су још једнако били приљубљени Бан и Мада.

У соби код мртваца хладноћа је била све већа;
али је несрећни отац није осећао. По упалим очима,
по цртама, по дубокој бори, која му беше искриви-
ла усну, по танким прстима, где се светлила бурма,

пајзад по свему се виђане пустош неутешног бола. Овај човек беше за тренут остарео.

Међава је пак и даље дувала и као да му је та хука разбила тужно очајање. Мало по мало и мисли му одлетеше далеко.

Мислио је на далеку отаџбину у Антилима, на ону ужасну олују, што му однесе сестру у ваздух, кад је у бесвесну трчању бежала од своје куће ка кући мајчиној. Кућицу, коју хтеде она да остави, разнесе олуја сву, да јој се ни места није могло знати где је била. Море је у свом беснилу ударило огромним таласима о обалу, доносећи на сред поља од ананаса тешке остатке неке ратне лађе. Дрва, палме, тамаринди, алоји, сагопалме, све је било оборено као травка. Земља задрхта, пукотине се на више места отворише... И тада се сети како се у сред овог страшног потопа излагао опасности, само да се састави са својом заручницом и пријатељицом из детињства, другом његове радости, љубављу његове младости, с оном, којој је ваљало да дели с њим изгнанство, с Кларисом, тако лепом, тако живахном Креолком.

Срце му је тако јако ударило да се хтеде распући, кад се сети оних неисказано радосних узвика, којима је предусрела његов долазак, јер је мислила била да је већ мртав. Како му се беше бацила у наручје усхићена, предана, окружујући га свом нежношћу као каким божанским изливом! Па како га је стара црница, која их је обоје очувала, искарала, што је тако метнуо живот на коцку.

И многих се других успомена сети: грађанског рата, побуне црнаца, за које време га његови увек верни робови не оставише, ма да је била обећана слобода бегунцима... Па како се стигла бунa, како је изгубио све имање; како се школовао за инжењера, како је радио много да добије што пре место, које би му допуштало да се ожени... Сетио се дана своје свадбе у земљи дивног сунца и сјајна цвећа и осмејкивао се на ову драгу успомену, у тузи.

Помрчина је пак бивала све гушћа. Бона се сети наједаред на сироту децу, коју је била заборавила. Отвори тешком муком врата од ветра, заклони руком свећу, која се хтеде угасити, па уђе у собу, где је била сирочад. Наслоњени на хладну пећ спавали су са стегнутим рукама. Пас је лежао крај њихових ногу као стража.

Сузе се још светлиле на влажним образима. Бона, дирнута, остаде неколико тренутака, посматрајући ову тако дирљиву групу.

— Сироти ађелчићи! прошапта.

Била је јако дирнута, кад је опазила како црте Банове подсећају на његову матер.

— Хајд'те, децо! рече им пајзад, хватајући их за хладне ручице; хајд'те да легнете.

— Јесте... мама! бунцаше мали будећи се, док девојчица уздахну дубоко тако да се у том уздаху огледала сва несвесна туга првих година.

Дигоше се без речи па прођоше плашљиво на прстима поред собе, где беше мртвац.

Али се Мада на крају ходника заустави и рече Бану:

— Треба рећи лаку ноћ оцу, Бане.

— Али он је тамо, Мадо... у оној соби!

— Јесте, она није сама.

Узеше се за руку, вратише се лагано патраг, па уђоше, устежући се мало.

Отац се мрдну; само му се очи зауставише на њима, идући с једног на другог, док су сирочићи посматрали мртваца страшљиво, приковани за под, скамењени. И бледо лице материно чињаше се да се осмејкивало, као да је била срећна што их види крај себе.

— Лаку ноћ, тата! рече пајзад девојчица, приближивши се оцу а цвокотала је од страха и зиме.

— Лаку ноћ, Мадике, моја мала Мадо! Лаку ноћ, Бане, мој Банице! рече отац, грлећи их. Сад идите... оставите ме сама!

Они разумедоше да му сметају и, по што погледаше још једаред крадом мртваца, изађу, посећи у свој хладни креветић — где нико не дође да им склопи ручице да се као обично помоле Богу — сузе очине, што се склизиле на њихову косу.

Да, зацело, смели су га у сећању на срећне дане. Појав ових невиних створења поврати га у горку садашњост. И опет паде у очајање. Као болесник тешко рањен кад му се патња као мало смири, али при најмањем покрету пада, при најмањем покрету кревета осети да му сева жешће но икад.

Он се подиже, коракну неколико корачаја, па се баца на мртваца; љубио је скрштене руке, врат, образе, очи, уснице; миловао је грозничавим прстима црне, расплетене власи; па је за тим плакао и јецао да је дирало до срца. Убијен тугом, пао је на диван у углу собе, те је лежао све дотле, док му није затребало ваздуха, јер се беше загушио сузама и задавио грчевитим јецањем, те отрча к прозору и отвори га да даде мало чиста ваздуха задиханим грудима.

Снег улете унутра, падајући на креветске завесе, и угаси свеће.

Није га видео за ово неколико последњих часова, када се за навек растајали. Учини му се страшним па затвори силом прозор и дрхтећи упали свеће.

Она је једнако била ту, непрестано се смешила

на њега. И заиста услед многих пољубаца бледе су усне биле отворене и мало се видели светли зуби.

Како је био до лудила дирнут, чинило му се да треба да је извуче из сандука, да је метне на колена, да је загреје на својим грудима. Шта! Доћи ће скоро да му је узму, да је метну у хладну земљу, њу, која је пре неколико часова спавала на његовим рукама, мирна и већ почела оздрављати — као што је он мислио. Ал, не, не, то не може бити!... Чувао је дуго и није се мрдноу да је не би пробудио; а она је спавала, једнако спавала, док најзад не опази, да јој је срце престало куцати... Тада прислони усне на њена уста да види да ли дише; али осети само самртну хладноћу. Ах! јесте, мртва је, јер га није пољубила!

И, поново се поче шетати горе доле.

Сети зе за што је био позван у Румунију: да ради при прављењу железничке пруге на Карпати-ма, па како се доста устезаше, запита жену да ли може оставити своју земљу, и да га прати тако далеко с двоје деце.

„Ићи ћу!“ одговорила је она мирно, као да се разумевало само по себи. А сад дивна вила, мила Клариса, сад је лежала непомична, хладна, међу четири просте даске. Као плашљива мати дигла се непажљиво једне зимне ноћи боса те тешко оболе, бринући се за децу.

Савест га је гризла. То је било његовом и само његовом погрешком. Није требало, да је изложи овако суровој клими!...

Шчена пиштољ, обешен више стола, на коме је цртао планове, и, пошто га добро потпраши, насло-ни цев на слепо око; али кад хтеде ороз окинуту, помисли на децу; неки му свети глас шану: стој! Остави пиштољ на место! Па уздахну од изнурености и седе крај стола, наслони главу на руке, решен овога пута да издржи несрећу до краја.

И док су му се очи забадале у очне шупљине, гледаше опет своју отаџбину, своју мајку, како, при рађању њихова првог детета, држи Кларису у на-ручју. Тада је био изван себе од страха; али је до-бра његова мајка била ту, заузимљива, пажљива и храбра. А сад није имао никог, никог!

— О, мајко, уздахну, да си знала!

Једна се гомила свега свали с крова, паде потму-ло на прозоре и сроза се низа зида. Била је баш ноћ да се буде мртви. Али се она не пробуди, ах! она, коју би примио с толиком љубављу, кад би Бог учи-нио то чудо с њом, што је спавала крај њега тако мирно неосетљив, вечан сан.

С каким је стрпљењем подносила изгнанство, усамљеност, необичну климу, недовољност њихова премештаја, тешкоће туђег језика! Тамо доле било је мраморна пода, водскока вештачких, црнаца, који су слушали на сваки миг. Овде пак тресле су се даске под погама, покривене grubим ћилимовима, зидови се белили од креча, и дубоко је и озбиљно било ћутање шума. У место ананаса, бресака и по-моранаџа било је само боровница, јагода и дивљих малина. И никад се не пожали, никад не уздахну. Само један пут, кад он донесе котарицу бресака из вароши, заплака се, сетивши се отаџбине...

— Кларисо! рече он тихо, Кларисо!

Ветар угуши овај очајни глас. Он је пак понав-љао непрестано као дуго набрајање у тузи и жа-лости. И овај га промењени глас, у коме је шиштало слово С, овај га чудни глас, који му се чињаше да није више његов, поплаши, кад би за час тишина смирила очајно јаукање ветра. И преплашени су му погледи лутали по мрачним угловима, као да не-ког траже.

После неког времена се умири мало и тако про-веде дугу бескрајну ноћ.

(Свршиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

ЈАРОСЛАВ ВРХЛИЦКИ

ЧЕШКИ ПЕСНИК

(Свршетак)

ре свега се песник одриче апријористичке појезије теза. Сву прошлост доноси на земљишту чисте епике, без икакве завршне конклузије, без поента и дидактичких правила. Не склапа поједине слике, посматра их те их даје као

усамљене фреске, као „одломке велике епопеје невоље, зла и крви, коју су анђели започели, коју Евмениде у току векова нису допевале и коју сваки читалац ваља себи субјективно на ново да створи“. Садашњости је посветио песник мал те не ис-

кључиво лирске створове и у њима је, такођер без икаквог теоретског система, али више фрагментарно, тек још дидактички и реторски, за тим све већма осећајући и све дубље захваћајући, прибележио своје назоре о човештву и судбини му. За тим — а то је друго знамење песничкој метаморфози Врхлицкога — долази до уверења, да „оно, што је у души једнога човека стално, морају у срцу свом имати сви људи“, те се одлучује, да решење сумња и проблема потражи у саму себи а не у спољашњем животу, у борбама, заплетима, теоријама, програмима и убојним покличима друштва и науке.

Отуда, што је песник тако променио своје назоре о свету, могу се растумачити дубоке разлике појединих одсека у „Танталову наследству“ а још више у „Зборнику савременикову“ од песама у „Духу и свету“ и „Сфинги“. Ту је иста разлика, као међу појезијом и науком. Наука је мисао, појезија је инстинкт, осећај; наука је ексактно заоквиривање истине у одређене границе, појезија је нешто незаоквирљиво, бескрајно. И тако је та свест о искључивости појезије у песника трећа последица промењених му назора о свету. У „Сфинги“ још превлађују неподељено философски и социјални проблеми, у „Танталову наследству“ наилазимо већ на читаво одељење, које је посвећено уметности, на чије се земљиште склањају метафизични снови, које је прогнала позитивистичка наука; најзад у „Зборнику савременикову“ скоро цело одељење „Протести“ брани дубоке проблеме, који су данас специјално земљиште уметности те јој дају неоспорно право на самосталност и апсолутну независност.

Баш противно лирици не познаје епика Врхлицкога никаквих евентуалних подељења, група и категорија. Више осећајна, него философска уобразиља чешкога песника јавља се у њој увек једнако и непромењљиво, без обзира на тему, место и епоху. Само то не треба криво разумети те отуд можда изводити какву год монотонију, свођење свију појава на један заједнички називник. Ни по што! Мало би се песника могло са Врхлицким испоредити што се тиче дивне подобности, дати свакој приповетци, сваком епском одсеку локални колорит, који му одговара, те тиме оживити како цело дело тако и поједине му најмање делове. Но тај колорит је у њега друкчији, више психички, него чулни. Земљиште, које обухвата његова епика, тако је пространо, да се човек мора дивити. Одмах у првом колу епских му појемата има два створа са класичним мотивима, два из скандинавске старине, два из немачке историје, један из француске, два из јудејске прошлости, два из циганског, два из козачког живота, неколико

америчких еписода, неколико шпанских романаца, повећи спев из епохе, кад су Јовановци владали на острву Роду и т. д. Фантастични одједи прастарог времена, скаске свију светих књига, талмудске па раболе, грчки и римски мотиви, средњевековне легенде, мит са севера и с југа, слике са истока, звуци присојне Провансе, бајке о мађијоничарима, приповетке о витезовима, мијомир новoga ренесанс-пролећа и барок-јесени, гласови великих духова и великих сектираца, громовна хука судара, титанских бојева, све се то пресипа, уклања једно другом с пута, судара се, бори се и измирује се, разилази се и скупља се у тој појезији те ствара легенду векова, која за Пговом ни најмање не заостаје, што се тиче снаге. Све је то данас у десет књига разбациано, од чести у појединим одсецима (као у првом одсеку епских појемата, у „Одломку епопеје“, у „старим скаскама“ и у другој свесци „Митâ“), од чести у већим подељењима (као у „Перспективама“, „Фрескама и Гобелинима“), од чести најзад у нарочитима, које обухватају читаве свеске (као „Идилске баладе“ и први део „Митâ“), који су специјално посвећени чешким темама, или у „новим епским појематима“, који мал те не искључиво обрађују скаске, бајке и легенде средњега века). Може се узети, кад би се систематски класификовао и спојио садржај тих десет свезака (кад би се уз помнуте добројала још и „Vittoria Colonna“) у једну једину велику свеску, да би то ојачало утисак те приказало једно од најколосалнијих дела појезије нашега столећа, праву епску библију прошлости.

Прво место даје Пшезмицки појематима из класичне старине. И ако Врхлицки — што се тиче финоће у скулптури — заостаје за Лекомтом де Лилом, што се тиче јасне обраде градива за Банвиљем, што се тиче снаге можда за Свинберном, то ипак није нико, као он, приказао сву грчку атмосферу, њену ведрину без фриволитета, њену простоту без блесастости, њену свечану мирноћу без лажнога патоса, њену поданост судбини без фатализма.

Друго место у споменутом реду заузимају средњевековне легенде, у којима је песник опет мајсторски дао да се огледа сва душа оне чудновате епохе, коју су састављале митске екстазе и дивље страсти, манастирска ђутљивост и звека оружја, мумлање молитава и певање раскалашних песама, витешка част и насилничка бруталност, дубока вера и у народним бајкама предани остаци незнабоштва. Те елементе, који привидно дисонују а ипак се лепо слили у симфонију тајанствена сликовања нових епоха, схватио је Врхлицки тако свестрано и право, као можда нико пре њега, нико после њега.

Између спегова од средњовековна градива нарочито ваља истаћи створове, који су назидани на домаћим мотивима: прво коло мита (нарочито легенда о светом Прокопију), за тим збирка „Идилских балада“, која опева народне устанке и бојеве у Чешкој. Ове допиру да богме до половине осамнаестог века, но кад се човек сети, да је у престога народа средњи век до тога времена — услед опште тмине — трајао, то се могу убројати у ту категорију. Што је Врхлицки у те две збирке и у многобројним одсецима створио, само би већ довољно било, све да осим тога и није писао ништа друго, да га начини једним од највећих националних чешких песника.

Садашњост је најслабије заступљена а није ни чудо, јер она није згодна за епiku у сликовима. Најзнатније слике тога времена не треба тражити у епској песми, него у лирској, где их је песник разбацао зацело не без смера и сврхе. Две идиле: „Из Шумава“ и „Апенинска“ тек се мало издижу над ниво Франсоаса Копеја.

Шпезмицки описује за тим гигантску црту, која одликује „Перспективе“, „Одломке епопеје“, „Фреске и Гобелине“ и коју он упоређује са колосалним фрескама Андреје Оркање („Тријумф смрти“) и Микеланџела; за тим душевну екстазу, чулност, дубоки осећај и здрави хумор у „Новим епским појематима“, концентрацију осећаја и карактеристику у „Старим скаскама“ и „Идилским баладама“— Свих тих шест књига јесу у галерији епских слика Јарослава Врхлицкога дворнице, у којима су најскупоценија ремекдела. Нарочиту пажњу заслужују лирско-епски одсеци у „Твардовском“ (Ђачка љубав, Дона Лукреција и др.) а и у „Хиларијону“ (лирски одсек: „Труле душе“, „Змај и Венерина освета“, „Сватови Пиритоја и Хиподамије“.)

Проза Врхлицкога („Ироничне и сентименталне приповетке“, „Шарени црепи“, „Нови шарени црепи“ и две новеле у колу „Година дана на југу“) приближује се скроз његову везаном слогу и дала би се наћи у њој сва пододељења епике а и чисте и рефлексивне, описне и сатирске лирике. Тек у „Новим шареним црепима“ допунио је песник своје описивање посматрањем чулних и психолошких догађаја, но није при том ни пијмање престао сликати и бринути се за лепоту и у прози, а умео је — хвала нека је самосвојноме му дару — исто тако да избегне сувопарно каталогизовање чулних појава

и психичних стања, те достиже синтезу, коју ћемо ретко наћи у новелиста, који примењују натуралистичку или психолошку доктрину.

О драмским делима Врхлицкога изражава се Шпезмицки са жаљењем, што су прерађена, да би одговорила захтевима сценским. Да Врхлицки са свим својим бићем за чистом појезијом тежи и у драми, то показује већ број тема, које се никако нису равнале по жељама публике, која тражи лаке забаве, него су племенитошћу свога лепог садржаја обузеле песникову душу. Већину тема дао је Врхлицком стари свет, који је њему тако мио. А и отаџбинској повесници и друштву посветио је песник пет драмских дела. Међу трагедијама на највишем је месту „Drahomira“, међу шаљивим играма „Рабијева мудрост“.

Студије Врхлицкога на пољу критике, из историје књижевности, како чешке тако и опште светске књижевности, напуниле би читаву свеску. Он сам дао је свом народу у преводу и критичком расветљивању туђих дела толико, колико читав нараштај пре њега није створио. У њега је редак дар да уме да осети туђе лепоте и да их изнесе како у критичким есејима тако у препевима, и то му даје изузетан положај као критичару, кога човек не може пресудити мерилом знанствене методе и знанствених принципа.

* * *

Врхлицки је данас на врхунцу своје славе, ма да се још није попео на врхунац свога развитка. У данашње време, које баш не бегенише бог зна како појезију, може рећи да је срећан, што је још за живота видео плод свога рада, што је чуо, како лагано они некад тако чести, ма и управо смешни прекори, које дигосе на њега: да је космополита, да му појезија није модерна и т. д, умукосе те се сви гласови сложише све већма у унисон клик дивљења и поштовања. Његова творилачка снага престајала је већ бити искључива својина Чеха. Проф Алберт увео је Врхлицкога у Немачку, Брандес је у Данској писао о њему а не ће проћи много времена па ће у слави ући и у Француску. Све то доводи све ближе и онај час, који једва чека сваки песник, а то је час, кад се дубље критичке студије почну машати за благо у ризници његових творевина, док најзад цео дух његових дела, као по сунце из лазура небеснога свода, у пуној светлости не засија.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.NS

К О В Ч Е Ж И Ћ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Марко Драговић. Покушај за библиографију о Црној Гори, саставио — —. Цетиње, књ. црн. државна штампарија. 1892, стр. 62. — У бр. 40 овога листа у чланку под насловом „Прилози за библиографију: Српство у француској књижевности“ осврнуо се писац у кратко на ову књигу, споменувши овлаш да се поткрала „гдекоја грешка било у називима или пак у годинама кад је књига изашла из штампе“. Не треба ни спомињати како је већ преко потребно да имамо ваљану библиографију за своју књижевност, јер без ње не може бити ваљано написане историје књижевности. Овај „Покушај“, у колико је израђен, по речима самога писца у предговору, јесте само први почетак, и то тек један део целе српске библиографије. Но ипак је барем започет посао и може послужити као добро градиво за писање књижевности о Црној Гори. Овде неје, истина, изнесено све што је писано о Црној Гори, али је приказан већи део свега. Прибележено је изнајпре 429 разних дела, монографија, бележака и споменика о Црној Гори, која су или сама за себе изашла или су прештампана из разних листова, часописа, органа, извешћа, којих је споменуо писац до 81, и то српских, руских, немачких, француских, италијанских, чешких, словачких, хрватских; исто тако су и дела на разним језицима, које овде споменуемо, сем тога на крају књиге ове има додаток, у којем је споменуто још 31 књига о Црној Гори. Ово неје права библиографија по својој изради, као што и сам писац вели у предговору, него је само алфабетичан списак разних књига о Црној Гори, које су писцу дошле под руку. То је дакле само припрема градива за праву библиографију. Што има неколико омањих грешака у називима и годинама, лако се може исправити; иначе је посао хвале достојан и може послужити као помоћно средство. То је посао по себи веома тежак и захтева тачност и брижљиво, критично истраживање. По томе ову библиографску припрему топло препоручујемо српским литерарним историчарима и критичарима.

Б. Пешта

А. П

Ж. Драговић. Руски заступници у Цариграду 1496—1891. Историјски преглед В. Теплога, с рускога превео — —. Цетиње, књ. црн. државна штампарија 1892, стр. 107. — У овој је књизи историчар руски В. Теплово изложио у главним потезима ток и карактер руских одношаја с Турском од краја XV века до наших дана. Овај историјски преглед изнео је писац више хронолошки, него ли критичко-историјски, но ипак је лепа и zgodна ризница из историје дипломатског рада руског у оно доба, кад се, тако рећи, крхало о утецају и политичкој ингеренцији турске царевине. Цео преглед је занимљиво изведен, имена су веома тачно забележена и године прецизно назначене. Карактеристика појединих лица је где где подесна, а где где нејасна. Г. Драговић је леп избор учинио, кад нам је ово дело превео, и наша би задаћа управо то била, да говоримо о њему као о преводу, али по важности самога градива за историју руске дипломатије не можемо на ино, а да и о самом делу не речемо коју. Што се тиче облика овога дела, у којем је предато нашем читалачком свету, похвално се треба да изразимо, јер је превод у чистом српском јужном дијалекту, изузевши неке грешке и омашке

у стилу и граматичним правилима нашега језика, као и пр. скловидба прилога за садашње време онажа се где где; а тим је скоро редовно негација спојена, с глаголским обликом и има још по где који израз и конструкција по страну увору. Да споменем само на стр. 27 структуру: „односно тога, да“.... Ни реч „предео“ не би требало употребљавати, него „крај“. Иначе се може рећи да је превод испао за руком. И спољашност ове књиге је укусна и лепа. Према свему томе топло препоручујемо свакоме овај историјски преглед, који још на крају (стр. 103—107) има тачан хронолошки списак свију руских заступника од г. 1496 до 1882.

Б. Пешта

А. П

*Dr Ivan Broz, prof. u kr. gimn. zagrebačkoj. Hrvatski pravopis. Po određenju kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, napisao — —. Сјена је књизи 1 кр. 28 фил. У Загребу. Трошком и накнадом кр. хрв.-слав.-дalm. земаљске владе. 1893. Стр. XII + 133. — Проф. др. Броз познат је у Хрватска са својих филолошких радова, нарочито на пољу граматичном. Одликује се особито у прецизним граматичним правилима и дефиницијама. Исто тако је саставио и ову књигу по наредби високе кр. земаљске владе, одеда за богоштотље и наставу, у којој је по захтевима школским и педагошко-методичким скупио и систематски прибрао сва правила за „хрватски“ правопис, по којем се има данас не само у књижевности писати, него и у школи, да тиме просвета иде у корак са резултатима модерне науке о језику. Хрвати су, као што нам је познато, до скоро писали правописом историјским (етимолошким), док смо ми међу тим давно — ренесансом наше књижевности — писали и пишемо фонетичним правописом, који у опће има веће будућности и у науци и у животу. Писац ове књиге и сам каже у предговору (стр. V) да је израдио и сабрао ова ортографиска правила по начелима, која су поставили Вук и Даничић, *српски филолози*, но ипак нигде не спомиње *српски* правопис, који је овде дословце узео и латинским словима написао. Оно што су Вук и Даничић створили и рашчистили, Броз је у овој књизи изнео за употребу у „хрватским“ школама. Но по нашем мишљењу неје требао писац дати овој књизи, која носи на себи научни тип, наслов „Hrvatski pravopis“, кад је то правопис *српски*; ваљда то тек неје и стручњачко-научно уверење г. Броза. Бар је могао назвати тај правопис „хрватско-српски“, кад је заиста сад заједничка својина и Срба и Хрвата. А можда и неје то кривица господ. Броза. Што се тиче израде свега градива у овој књизи, оно је тачно израђено, поједина су правила прецизна и кратка. Цело градиво је подељено у три дела: први део (стр. 4—32) говори о том А) *како се пишу поједини гласови* и В) *како се пишу скупови (сугласни) гласова*; део други (стр. 33—54) говори о том: I. *Кад се пишу речи великим словом почетним*; II. *Како се пишу састављене речи*. III. *Како се растављају речи на слојеве* IV. *Каки се знаци употребљају у писању речи*; део трећи (стр. 54—69) говори о том, *каки се знаци бележе у писању реченица* (интерпункција). Цела књига је подељена у два главна дела: *Правила и речник*. У делу за правила има с правилима, изузетцима и примедбама 305 тачака. Правила су, истина, јако умножена, но ипак су тачно разрађена и zgodно поређана*

тако, да можемо лако наћи правило, које нам треба. Где где је нешто и преко потребе развучено и скрупулозно, па се тако ремети потребна прегледност, која је тако добро дошла у ошће са педагошко-методичког гледишта у школским књигама и уџбеницима. Подела сугласних слова у *звучне* и *безвучне* јесте добра и са фонологијског гледишта, но ипак би био на месту назив: *тврди* и *меки* (*tenues, mediae*). На стр. 29 у тачци 121 неје правило изражено онако јасно и прецизно, као што су остала; исто тако и стр. 32 тачка 135. Стр. 42 и 43, где говори писац о томе, кад се негација пише заједно с глаголом и кад не, такођер је нејасно и замршено за онога, који неје тако а priori вишан тим стварима. На стр. 47, 211 и 212 речено је нешто, што не стоји са свим, јер се н. пр. предлози *покрај* и *испод* не пишу подједнако, већ из познатих граматичких узрока *по крај* и *испод*. Иначе су правила махом израђена по резултатима најновијих начела у српској и хрватској филологији. У речнику је ваљало неке речи, ако не и све, означити акцентом, особито ако су мање познате или су дијалектичне нарави; исто тако је потребно било прибележити неким речима и значење, које неје свагде и свакоме познато. Ова књига иначе ће у оваком облику моћи одговорити одређеном смеру. Сваки ће моћи у њој наћи поуке, којом ће испунити релативну правину свога знања у српској ортографији. Проучавањем оваке књиге може сваки практично научити писати правилно. Г. Броз је без сумње пружио овом књигом велике услуге школама, што стоје под управом хрватске владе.

Б. Пешта

А. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Из извештаја филозофско-историског разреда бечке научне академије од 11 октобра ове године видимо, да је професор Јагић поднео, за споменике одређену, расправу: „Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494. Eine bibliographisch-lexicologische Studie“. Уз то је Јагић рекао ово: Литургиске књиге старе црквене словенске књижевности још су веома мало испитане. Нити им је одношај према истоврним грчким матицама разбистрен, нити вредност превода сама по себи. Ова је расправа рада, да по могућству испуни једну од тих празнина те да са разних страна испита литургиску књигу, која се зове Октојих (*η μεγάλη οκτώηχος* или *λαοικητική*). Испитивању је за основ узето цетињско издање од год. 1494, прва црквена штампа у Срба. У првом се делу расправе, уз непрестано испоређење грчкога текста по штампаним издањима и два кодекса, која се налазе у ц. кр. дворској библиотеци, износи слика о распореду градива и истичу се разлике појединце. У другом се делу превод, који је у цетињском тексту, сравњује са различним старијим редакцијама те се доказује, да та редакција мора важити као ревидирана и као она, која је што се ијоле могло већма приближена грчком оригиналу, а састављена је

од прилике у XIV веку. Исто се тако даје карактеристика превода у опште, а многе његове недостацице, које од чести долазе још и у данашњим издањима, расветљавају се с помоћу грчке матице. Најзад трећи део садржи грчко-старо-црквенословенски глосар уз то дело на основу поменутог цетињског текста.

— У седници математско-природословног разреда југословенске академије у Загребу 26 октобра о. г. п. р. читао је као гост др. Д. Сеген своју расправу под натписом „Једнозначна пројекција витопере плохе трећег степена.“

— У руском часопису: Журналъ министерства народнаго просвѣщенія, у свесци за септембар, штампана је расправа: Грузинска повѣстъ обѣ Александрѣ Македонскомѣ и сербская Александрия.

— У Кијеву је изашла расправа Джурињскога: Болгарскиа пѣсни о Дойчинѣ и Момчилѣ.

— У Кракови је изашла књига: Albania. Zarysy etnograficzne, kulturalne i religijne, написао Czerminski.

— У додатку 244 бр. „Wiener Abendpost“-а штампан је чланак Маре Чоп-Марлет-ове: Die „armen Burschen“, где говори о хајдучима и разбојницима новијега доба у Хрватској и Угарској.

— „Narodni Listy“ у 207 броју реферирше о Коларову Алманаху. Референт вели, да „ни један славни човек словенских народа није добио тако дар о својој прослави“ и да се и сама чешка академија „не би морала стидети овакова зборника“.

□ Oscar Méténier, познати француски драматичар, удео је до сада неколико руских комада за француску позорницу, као: Толстојеву „Силу мрака“ и „Бурју“ Островскога. У част, што је дошла руска флота, која се бавила у тулонском пристаништу, Méténier је спремио за француску позорницу и другу драму Островскога, „Цара Ивана Грозног“, која ће се приказати ових дана први пут у једном од париских позоришта.

□ Руско-француске свечаности у Тулону и Паризу изазвале су масу брошура и дела о Русији — њих нема смисла бележити: оне су резултат тренутног расположења, које је својствено Французима. Ипак за то бележимо једно дело, које изађе пре неки дан у издању париског књижара Bergé-Levrant-a, а то је *Six semaines en Russie*, par Jean Revel, о коме се француски дневни листови врло лепо изравише. Мисли се још, да се прави писац књиге крије под овим псевдонимом, јер се одликује темељним познавањем Русије и њених установа.

— У будимпештанској Revue d' Orient у броју 43 (од 15 октобра о. г. п. р.) има чланак „Vieilles coutumes serbes“ а у броју 44 (од 29 октобра о. г.) има допис из Сарајева под натписом „Nouvelles entreprises en Bosnie“, где је реч о фабрикама, новим брајнама агрикултуре и новим железницама у Босни.

САДРЖАЈ: Песништво: Српкиња, сејо мила! Песма о тигру. Утеха. Срећан пут! Електра. Сан Филипа Мужјака. Погреб на Карпатима. — Књижевност: Јарослав Врхлици. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожкића у Београду.

Издаје књижарница Луке Јоцића.

Срп. штампарија дра Св. Милетића